

VILNIUS UNIVERSITY

Kęstutis Kirtiklis

CONCEPTION OF COMMUNICATION IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY

Summary of the Doctoral Dissertation

Humanities, Philosophy (01 H)

Vilnius, 2009

The dissertation was prepared at Vilnius University during 2005–2009.

Scientific Supervisor:

Prof. Dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Counsellor:

Prof. Dr. Algimantas Valantiejus (Vilniaus University, Social Sciences, Sociology – 05 S)

Dissertation is going to be defended at a public session of the Scientific Council of Philosophy, Vilnius University:

Chairman:

Prof. habil. dr. Algirdas Gaižutis (Vilnius Pedagogical University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Members:

Prof. dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Prof. dr. Arūnas Augustinaitis (Vilnius University, Humanities, Communication and Information - 06H)

Assoc. prof. dr. Nerijus Milerius (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Dr. Vytautas Rubavičius (Institute for Culture, Philosophy and Art, Humanities, Philosophy – 01 H)

Opponents:

Prof. dr. Elena Macevičiūtė (Swedish School of Library and Information Science, Borås University, Sweden; Humanities, Communication and Information - 06H)

Prof. dr. Tomas Sodeika (Kaunas Technological University, Humanities, Philosophy - 01H)

The official defence of the dissertation will be held at 4 p.m., September 4, 2009, at the Dept. of Philosophy, Vilnius University (auditorium 201)

Address: Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva

The summary was circulated on August 3, 2009.

The dissertation is available at the Vilnius University library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Kęstutis Kirtiklis

KOMUNIKACIJOS SAMPRATA ŐIUOLAIKINĖJE FILOSOFIJOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filosofija (01 H)

Vilnius, 2009

Disertacija rengta 2005 – 2009 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Konsultantas:

Prof. dr. Algimantas Valantiejus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filosofijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. habil. dr. Algirdas Gaižutis (Vilniaus pedagoginis universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Nariai:

Prof. dr. Marius Povilas Šaulauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Prof. dr. Arūnas Augustinaitis (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija – 06 H)

Doc. dr. Nerijus Milerius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija - 01H)

Dr. Vytautas Rubavičius (Kultūros, filosofijos ir meno institutas, humanitariniai mokslai, filosofija - 01H)

Oponentai:

Prof. dr. Elena Macevičiūtė (Švedijos bibliotekininkystės ir informacijos mokslo mokykla, Buroso (Borås) universitetas, Švedija, humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija – 06 H)

Prof. dr. Tomas Sodeika (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Disertacija bus ginama viešame Filosofijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2009 m. rugsėjo mėn. 4 d. 16 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje

Adresas: Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2009 m. rugpjūčio mėn. 3 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje

The dissertation analyzes the controversy on the conception of communication in contemporary philosophy, which began in the second half of the 20th century and is still continuing today.

Relevance of the work. Philosophy of communication is a new field of philosophical analysis that emerged in mid-twentieth century. Nowadays, as the media of mass communication develop rapidly and their importance grow in all areas of the social – economics, politics, culture – the changes in communication become important not only as the objects of social scientific research, but also as an important topic of philosophical reflection. On the other hand, sciences that study communication also search for the basis of their methodology and conceptual apparatuses. It is precisely philosophy of communication that answers this demand.

The importance of philosophy of communication and its growing self-consciousness as an independent philosophical discipline is testified by its institutional position. Courses on philosophy of communication are included in the curricula of communication studies; academic departments of philosophy of communication are being established. The Philosophy of communication section has been established in the *International Communication Association* (ICA). The journals published by ICA - *Journal of Communication*, *Communication Theory*, etc. - contain articles on various problems of philosophy of communication including the conception of communication. In October 2006 Philosophy of Communication section was established in the *European Communication Research and Education Association* (ECREA); since 2007 biannual conferences of philosophy of communication are held; and since February 2009 a journal of philosophy of communication *Empedocles* is published.

The growing disciplinary self-awareness and institutional establishment of the philosophy of communication indicates the importance of problems discussed in this field of philosophical analysis. The main problem of philosophy of communication (indicated by the name of the field itself) is the conception¹ of communication. In contemporary discussions on this problem different conceptions of communication are

¹ Conceptions of communication should not be confused with definitions of communication. Definitions of communication are used by particular theories of communication, while conceptions of communication are broader sets of concepts and basic assumptions that ground particular definitions.

being formulated in relation to the practices of contemporary theorizing of communication or the development of the *communication* concept from the point of view of history of ideas. However, the dependence of conception of communication upon wider philosophical positions, the relationship between conceptions of communication and epistemological and axiological problems are never considered. In the present dissertation different conceptions of communication are analyzed regarding their connections with wider philosophical positions on which they are based and also locating them in the context of contemporary debates in philosophy of social sciences.

Scientific novelty of the present dissertation stems from this point of view which is not typical to contemporary communication theory and philosophy of communication. Even though three approaches in the field of communication research – realist, interpretative and critical – are not absolutely new (cf. Craig 1989, Pietilä 2005), their justification by respective conceptions of communication was never developed. The interrelation between these conceptions and their relationship with the theories of communication or with wider philosophical context was never analyzed too.

The scope of available research. As mentioned above, the conception of communication is an important problem of contemporary communication theory and philosophy of communication, it is actively disputed in scientific conferences and publications on the topic, yet currently there is no agreement on it. The participants of these discussions could be separated into two positions: some of them merely defend accepted conception of communication, while others along with their own position offer a general overview of the state of the controversy. The main representatives of the first group are James W. Carey (2009), Wilbur Schramm (1972), Jürgen Habermas (1972, 1994, 1995a, 1995b), Stuart Hall (1989, 2001), Joseph Pilotta and Algis Mickunas (1990). Important members of the second group are James A. Anderson (Anderson 1996; Anderson & Baym 2004), Dennis Mumby (1997), John Durham Peters (1986, 2004), Gary Radford (2005) and, especially, Robert T. Craig (Craig 1999, 2007, Craig & Muller 2007).

In Lithuania philosophical conceptions of communication have not been analyzed in sufficient detail. However more progress has been achieved in the wider areas of philosophy of communication: there works on methodological problems of

communication sciences by Marius Povilas Šaulauskas (2000c, 2003a, 2003b), Arūnas Augustinaitis (1997), Vytautas Michelkevičius (2006); and also on development of media philosophy by Tomas Sodeika (2007; 2009). Works by Arvydas Šliogeris (2005a, 2005b), Arūnas Sverdiolas (2006), Nerijus Milerius (2007), Gintautas Mažeikis (2006) can be said to belong to the general field of philosophy of communication.

Objectives of the present research. The objectives set forth in this work are the following:

1) To reconstruct contemporary philosophical conceptions of communication in the perspective of opposition between philosophy of communication and communication theory.

2) To analyze the origins and the main features of contemporary philosophical conceptions of communication, to explicate their theoretical assumptions and their implications for theoretical studies of communication.

3) To evaluate the quest for more unified/universal theory of communication in contemporary communication sciences and further perspectives of creating this kind of theory.

Theses of the dissertation. 1. Contrary to the claims of currently widely accepted position, which derives philosophy of communication from Plato's texts (Peters 2004; Craig & Muller 2007; Margreiter 2007), philosophical debates on the conception of communication developed in the 1960s-1980s, when communication theory and philosophy of communication were seeking to formulate specific conceptual apparatus and methodological basis for the communication research.

2. Contemporary communication theories are based on one of the three philosophical conceptions of communication – realist, interpretative or critical. These conceptions provide different descriptions of the nature of communicated meaning, its senders and receivers, channel through which the messages circulate, and the criteria for the evaluation of communication effects.

A. According to the realist conception, communication is the process, during which the sender transmits to the receiver the message that exists independently from both of

them. Transmitted message could be distorted by the noises in the channel, and the criterion of effective communication is adequate decoding of the message.

B. According to the interpretative conception, communication is the interpretation of the messages, whereby the members of communicative community create meanings. The sender/receiver distinction is of no importance, since the whole interpretative community takes part in communication, and the noises that distort the message are considered to be the part of the channel. Effective communication follows the *hermeneutic circle*: communicative community creates meanings and meanings create communicative community.

C. According to the critical conception, communication is action whereby common meanings are created, while the attempts to subject these meaning to the interests of particular participants of communication are being opposed. The whole communicative community takes part in communication, yet its members that possess power tend to dominate the channel of communication and impose their meanings to the rest of community. Communication is effective when these distortions of communication are disclosed and when critical reflection leads to emancipation.

3. Philosophy of communication and communication theory should be demarcated, for they operate in different levels of abstraction and, respectively, seek different aims: philosophy of communication is oriented towards purely theoretical formulation of general principles of communication and methodological foundations of communication theories and research, whilst communication theories invoke these principles and use empirical data to explain particular cases of communication.

Methods of research. The research invokes methods which help to reveal the uniqueness of every conception in relation to the other conceptions and the relationship of each conception of communication to the wider philosophical tradition. Synchronic and diachronic analysis of contemporary philosophical conceptions of communication and reconstruction of their basic methodological assumptions is done using methods used by classic and contemporary philosophers of communication and communication theorists.

Three main contemporary conceptions of communication are reconstructed and compared using the classic method for describing processes of communication proposed

by Harold D. Lasswell (so called *Lasswell formula*) which asserts that “a convenient way to describe an act of communication is to answer the following question: Who? Says what? In which channel? To whom? With what effect?” (Lasswell 1972: 84). According to this formula realist, interpretative and critical conceptions of communication are defined using participants of communication, contents and meanings of messages, channel of communication and efficiency of communication as criteria. Even though taken from the realist communication theory, Lasswell formula, as a method of present research is not connected to any particular conception of communication or any particular kind of communication research. Here it is not used for the original purposes, namely as a convenient way to describe any particular act of communication. It is used in rather heterodox way, not as a method for particular communication research, but as a heuristic means to outline the components of communication, as a formula which outlines the necessary components of every act of communication – participants, meaning of the message, communication channel and effects.

Different philosophical positions backing different conceptions of communication are reconstructed using James A. Andersons (Anderson 1996, Anderson & Baym 2004) epistemological criteria – empiricism and analyticity, foundationalism and reflexiveness. Particular positions of philosophy of communication are located in the context of the philosophy of social sciences according to the tripartite view of philosophy of social sciences – naturalist, humanist/interpretative and critical – proposed by Bryan Fay and J. Donald Moon (Fay & Moon 1994) and David Braybrooke (Braybrooke 1987).

The demarcation between communication theory and philosophy of communication is made using four levels of communication theorizing – paradigms, theories of high level of abstraction, basic theories, middle range theories – proposed by Stefan Weber (Weber 2003).

Structure of the dissertation. Dissertation consists of an introduction, three parts and conclusion. First part provides the general characterization of the philosophy of communication, its theoretical development, including the historical overview of the controversy on the conceptions of communication. In the second part main contemporary conceptions of communication (realist, interpretative and critical) are analyzed. This part focuses on revealing their philosophical foundations and discusses their views on the

main components of communication as outlined in Lasswells formula. The third part deals with the search for more unified/universal theory of communication in contemporary communication sciences, failures of such attempts caused by absence of demarcation between communication theory and philosophy of communication, asymmetric relationships between the former and the later.

Summary of the text

I. The Origin of the Controversy on the Conception of Communication

In order to discuss various conceptions of communication the question should be answered - what is philosophy of communication? The answer employed in this dissertation is based on the definition of philosophy of communication provided by ECREA Philosophy of Communication Section (ECREA (2007): “Philosophy of Communication is concerned with questions regarding theory formation and methodology in communication science and with fundamental questions regarding the place of communication in human existence”. Hence there is a twofold idea of the philosophy of communication:

1. Philosophy of communication as a branch of philosophy which reflects communication as the basic mode of human existence. Nowadays philosophy of communication understood this way is oriented towards reflection on the importance of communication in contemporary pluralistic multicultural world, or towards the reflection on impact of the media not only on contemporary culture, but also on the fundamental processes of human thought and perception (German media philosophy).

2. Philosophy of communication as a theoretical and methodological basis for communication theories and research is oriented towards locating its problems in the wider context of philosophy of social sciences. It is concerned with the questions considering ontological, epistemological and axiological assumptions of communication sciences, which are often taken for granted by the communication scholars.

There is no strict distinction between these two notions of philosophy of communication, they mutually complement each other. Although this dissertation is based mainly on the second perspective, the conceptions of communication are examined in the whole field of the philosophy of communication.

Further it is argued that contrary to the currently widely accepted position, the beginning of the philosophy of communication could not be traced back to the Antiquity (Peters 1999, Craig & Muller 2007, Margreiter 2007). The argument that the problems of media and communication are discussed in several Plato's dialogues does not help to explain why problems of communication as such rather have not been considered by philosophers during long centuries. Authors considered as the first philosophers of communication in the 20th century (e.g. John Dewey and Walter Benjamin) do not seem to have been following some tradition. On the contrary, their interest in problems of communication came from the societal and intellectual transformations in the 19th-20th centuries:

1. Industrialization and urbanization of Western societies, followed by the rise of social sciences and philosophical attention to the problems of the social.

2. Rapid development of technological media of communication (telegraph, telephone, radio, cinema, and later, television and the Internet).

Philosophical conceptions of communication began to develop along with theories of communication during the interwar period. One of the earliest was Dewey's pragmatic conception of communication, which was not fully developed and later was partially abandoned, whilst "Founding Fathers" of the communication sciences have constructed their theories based on realist conception of communication, influenced by positivist behaviorist social sciences of their times. Communication sciences, based on the realist conception, were institutionalized in the USA in the 1940s.

In the years after the World War II realist conception of communication dominated the sciences of communication, but it never really had any important theorists. Actually realist conception of communication was formulated by its critics (Peters 2004; Radford 2005), who drew it from the Lockean philosophy, Shannons mathematical model of communication and the positivist attitudes of the "Founding Fathers".

In the sixties, however, three alternative conceptions to the realist philosophy of communication have emerged – interpretative, critical and technological. Interpretative and critical conceptions actively take part in contemporary debates, while McLuhanian technological conception has not survived the 1990s.

Though in contemporary debates there are three positions (realist, interpretative and critical), there are signs of possible rebirth of pragmatist (Bergman 2008, Russill 2005,

2006, 2008, Sandbothe 2008, Craig 2007) and technological (if German media theory will enter the English speaking scene – cf. Lovink 2007) conceptions of communication.

II. The Dispute between Three Conceptions of Communication in Contemporary Philosophy

Contemporary communication theories are based on three philosophical conceptions of communication – realistic, interpretative and critical

II.1 Realist Conception of Communication

In spite of abundant criticism realist conception still dominates contemporary communication sciences. Its theoretical forebears are not only Locke and Shannon, but, most of all, positivistic oriented early communication scholars (Lazarsfeld, Lasswell, Schramm). Realist conception of communication sees communication as an interaction between sender and receiver, during which the message (which has its autonomous existence, independent from both) is transmitted.

According to communication components mentioned is Lasswell formula realist conception of communication is outlined as follows:

Who? The sender has a privileged active position. She determines the content of the message and the proper encoding of it.

Says what? Realistic conception of communication is not interested in the origin of transmitted meaning. The message is encoded and transmitted by the sender. But since it is autonomous from both sender and receiver, it is equally understandable to both of them.

To whom? The receiver is rather passive; her only function is to adequately decode the message. Even though she has some freedom of interpretation, provided that the message has the meaning that could be understood properly, the scope of possible interpretation is narrow.

In which channel? The channel is any environment where the messages are being transmitted. Main characteristic of a channel is noise that distorts the transmitted message and thus reduces the possibility of adequate decoding.

With what effects? The desired effect of realist communication is successful transmission of intended meaning from sender to receiver. Thus the effects of communication are quantitatively measurable.

II.2 Interpretative Conception of Communication

Interpretative and Critical Conceptions of communication arose in mid-twentieth century, as an opposition to the dominant realist approach in communication sciences, along with the interpretative turn in social sciences. Interpretative conception of communication was inspired by hermeneutical philosophy, from which it inherited (though not always directly, mostly through the interpretative social science represented e.g. by Clifford Geertz) the concept of understanding, not as an adequate decoding of the message, but as a creation of the common meaning. Another important idea inspired by hermeneutics is the notion of history as the fundamental aspect of human existence and as main media, in which common meanings emerge, and which influences human understanding and possibilities of interpretation.

However, the main feature of interpretative conception of communication is the ritual model of communication, which conceptualizes communication as “sharing, participation, association, fellowship, possession of common faith” (Carey 2009: 15). The interpretative understanding of communication takes place, to paraphrase Wittgenstein, in some sort of cultural game.

Who? / To whom? The dichotomy of sender and receiver is denied in the interpretative conception. The participant of communication is the whole communicative community which maintains communication through common tradition of interpretation.

Says what? The meaning of the message does not exist outside communication, so it is not somehow discovered and transmitted by particular individual, but rather created during the act of communication.

In which channel? Therefore the channels of communication are not only media or face-to-face situations, the main channel for the creation of meaning is cultural tradition, which determines the frames of interpretation.

With what effects? Communication is created and maintained by communicative community, and community itself is created and maintained by communication. This mutual influence is the main feature of successful communication.

II.3 Critical Conception of Communication

Critical conception of communication shares its methodological presuppositions with the interpretative conception (e.g. rejection of value-neutrality in communication research, privileging cultural approach to communication and quantitative research), yet it stresses several different aspects. History here is considered not as a speculative-ontological category, but the material process embodied in social institutions, which influence communication through economic and political power.

There is no essential difference in methodology that could discern critical conception from the interpretative; the difference is stated on axiological grounds. Interpretative approach states that communication research cannot be value-neutral, whereas critical theory postulates that it should be engaged in the emancipatory normative project. The idiosyncrasy of the critical conception emerges from this normative ideal: communication is constantly distorted by economic and political power, which dominates in the communicative community; these distortions ought to be disclosed and eliminated.

Historically critical conception of communication had undergone significant changes – from strictly realistically oriented critical position of early Frankfurt School to contemporary “critical interpretativism” inspired by Raymond Williams, Stuart Hall and Jürgen Habermas.

According to Lasswell formula critical conception of communication is described as follows:

Who? / To whom? Main participant of communication is the whole community. However the members of community are not equal; the differences of wealth and power create unequal opportunities of communication.

Says what? The meaning of the messages is determined not by interpretative consensus, but imposed by structures of power.

In which channel? The channel of communication is the public sphere, which in fact is under the sway of economic and political power, but according to emancipatory normative ideal should be freed from those power influences.

With what effects? Effective communication is a permanent reflective action directed towards disclosure of communicative distortions and emancipation from them.

III. The Question of Demarcation of Communication Theory from Philosophy of Communication

Theory is a necessary part of any science, it accumulates and structures knowledge, and it explains past events and predicts future events (even pragmatic solving of the problems *ad hoc* has this predictive shade). It is impossible to do any empirical research without theoretical background (still this background might be not reflected), for empirical data is always theory-laden.

However, in social science there never was single dominant theory (the paradigm in Kuhnian sense). Communication sciences are not an exception, and, according to Peters (1986) and Craig (1999), situation here is worse than elsewhere in the social sciences. Eclecticism in theory and empirical research inspired by multidisciplinary roots of communication sciences persisted and flourished after the institutionalization of the discipline. Different theories usually do not complement each other, so it is hard not only to talk about the progress of knowledge on communication in general, but even about any kind of accumulation of it.

Robert T. Craig (1999) tries to solve the problem by introducing theoretical metadiscourse (which, in fact, is metatheory) that could allow to move from the “sterile eclecticism” of contemporary communication theories to “productive fragmentation” in dialogically-dialectically conceived field of communication theory. This solution is based on (1) constitutive (ritual) model of communication accepted as metamodel and (2) the idea of communication theory as a metadiscursive practice.

Taking the definition of the practice of communication as a criterion, Craig identifies seven theoretical traditions that could be reconstructed and take part in this dialogic-dialectical matrix: rhetorical, semiotic, phenomenological, cybernetic, sociopsychological, sociocultural, and critical. Later as a response to criticism (Russill 2005) Craig (2007) added one more tradition – pragmatism.

However, Craig’s systematic seems to be problematic. Craig separates “communication” from “epistemology” and declares that in communication theory debates should be about the former, not the latter. Such separation is possible only because of Craig’s Rortyan style neopragmatism, which denies the necessity of

philosophy. However, it is the absence of the notion of philosophy of communication that is the main problem of Craig's metatheory.

Communication theory (and metatheory) functions as an "empirical theory", i.e. it takes empirical data and processes it according to its own theoretical framework (methodological and philosophical assumptions). Yet the framework itself is not derivable, nor it belongs to empirical data. It is also external in regard to (empirical) theory. Philosophy of communication is "theoretical/non-empirical theory". Failing to distinguish between these two levels of communication theorizing leads to eclecticism in Craig's metatheory. Phenomenological and sociocultural traditions illustrate this problem. The deeper analysis shows that both of them accept the interpretative conception of communication, but emphasize different aspects of it: sociocultural theorists – the importance of communication in community relationships, while phenomenologists do not concentrate on concrete acts of communication, but search for the transcendental preconditions of communication. The same problem is faced by realist traditions – sociopsychological, cybernetic and semiotic: cybernetics analyzes basic model, semiotic – problems of proper encoding and sociopsychology – the reactions of audience to the transmitted meanings.

Craig actually metatheorizes communication from the interpretative point of view. His dialogic-dialectic field is a communicative community which, by consensus, should decide what communication theory is. But how can theories, which define communication differently, fruitfully participate in this dialogue? How the coherent communication theory is possible, when the object itself is understood in different ways?

Communication theory and philosophy of communication should be demarcated, because they operate on different levels of abstraction – theory is oriented towards concrete empirical acts of communication, whereas philosophy of communication examines the possibilities of communication theorizing and research, and of the communication itself.

The relationship between the theories and philosophy of communication is modeled according to a scheme proposed by Stefan Weber (2003):

1. The level of paradigms – natural or cultural sciences.

2. Supertheories – theories of high level of abstractness, which seek to provide general knowledge on the subject. Philosophical and methodological matters are disputed on this level.

3. Basic theories – logically consistent sets of concepts, definitions and models, which might be operationalized for the purposes of empirical research.

4. Middle range theories - generalizations that lay between the empirical facts and theories.

Conclusions. Controversy on the conception of communication in contemporary philosophy of communication and communication theory is based on the clash of three philosophical conceptions of communication – realistic, interpretative and critical. Namely, methodologies of contemporary communication theories and their conceptual apparatuses depend on these three conceptions.

The conclusions of present are as follows:

1. The debates concerning philosophy of communication originated not in the tradition of philosophic interest in problems of communication that has roots in ancient Greece (there are no sufficient arguments to ground this tradition). These debates originated in 19th-20th centuries along with the processes of industrialization and urbanization in Western societies, which were followed by the rise of social sciences. Another reason was the development of the communication media (telegraph, radio, etc.) and the growing interest in these developments from social sciences and humanities.

2. Philosophical conceptions of communication that take part in contemporary debates have different views on communicated meanings, their senders and receivers, channel of communication and criteria of effective communication. However the main feature of each conception that determines all other differences is the notion of communicated meaning.

A. In the realistic conception of communication meaning exists independently from the participants of communication and determines the notions of transmission of meaning from sender to receiver, the nature of a channel, in which the transmission could be distorted, and adequate decoding, as a criterion of successful communication.

B. In the interpretative conception meaning depends on the interpretation by the whole communicative community. Therefore community in this conception is the main

participant of communication, while communication is a major force that creates community, and the tradition of interpretation is the channel of communication.

C. The idea that some members of communicative community try to impose their meaning to the rest of the community that is widely accepted in critical conception of communication determines normative-emancipatory character of this conception, its aspirations to restore the equality of the members of communicative community, and create opportunities for the democratic use of communication channels.

3. The relationship between communication theory and philosophy of communication is asymmetric: philosophy of communication determines methodology and conceptual apparatuses of communication theories. The analysis of the ongoing search for universal theory of communication in contemporary communication sciences shows that only philosophy of communication oriented towards search of the basic principles of communication can adequately conceptualize universal principles of communication. Communication theories and metatheories fail to do that because of their orientation toward empirical analysis of particular communication problems. The absence of demarcation between communication theory and philosophy of communication leads to eclecticism in the methodology and the conceptual apparatus of the former, where fundamental philosophical assumptions are confused with generalizations that follow from empirical research.

4. General theory of communication as the unified basis for the communication sciences is impossible. Such theory that would unify different communication sciences is always based on one particular conception of communication. Therefore, the unification invoking one of the conceptions would never adequately include alternative conceptions of communication.

Publications on the Topic of the Dissertation:

1. „Komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos asimetrija“. *Problemos*, 2008, nr. 74, p. 141-149. ISSN 1392-1126.
2. „Dvi Roberto T. Craigo pragmatinės komunikacijos metateorijos problemos“. *Problemos*, 2009, nr. 75, p. 85-93. ISSN 1392-1126.
3. „Komunikacijos samprata šiuolaikinėje filosofijoje. Istoriografinė apžvalga“, leidinyje M.P. Šaulauskas ir S. Vaškevičienė (sud.) „VU doktorantūros studijos Ekonomikos fakultete ir TSPMI. Metodinė studija“, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p 190-196.

Conference Papers:

1. „Media + Philosophy = ?“, graduate conference „Why Do We Need Philosophy Today?“, VU, Vilnius, 2006.01.20.
2. „Ar komunikacijos mokslai taps mokslu?“, conference „Mokslo vaizdiniai dabarties filosofijoje“, VU, Vilnius, 2008.05.09.
3. „Komunikacijos mokslai?“, conference „Lietuvos socialinių mokslų forumas 2008“, Molėtai, 2008.05.24.
4. „Ar technologinė komunikacijos samprata bus suformuluota vokiškai?“, international conference „Kultūra ir medijos: lokalus ir globalus aspektai“, VU, Vilnius, 2009.05.22.
5. „Kritinės prieigos socialiniuose moksluose pagrindimo problema“, conference „Lietuvos socialinių mokslų forumas 2009“, Molėtai, 2009.05.24.

Kęstutis Kirtiklis has an M.A. in Philosophy from Vilnius University. Areas of his scientific interests include philosophy of communication, philosophy of social sciences.

Ši disertacija skirta kontroversijos dėl komunikacijos sampratos šiuolaikinėje filosofijoje, vykusios antrojoje XX antrojoje pusėje ir tebesitęsiančioje ir šiomis dienomis, analizei.

Darbo aktualumas. Komunikacijos filosofija – nesena filosofijos kryptis, savo amžių skaičiuojanti nuo XX a. vidurio. Šiandien, vis sparčiau plėtojantis masinės komunikacijos priemonėms, vis didėjant jų reikšmei visose šiuolaikinio bendrabūvio sferose – kultūroje, ekonomikoje, politikoje – komunikacijos pokyčiai ir plėtra tampa vis aktualesni ne tik kaip socialinių mokslų tyrimų objektai, bet ir kaip filosofinės refleksijos tema. Antra vertus, komunikaciją tiriantys mokslai taip pat ieško filosofinių savųjų metodologijų ir konceptualinio aparato pagrindų, o komunikacijos filosofija ši poreikį atliepia.

Komunikacijos filosofijos svarbą bei stiprėjančią jos, kaip atskiros disciplinos savivoką, liudija ir institucinė komunikacijos filosofijos padėtis: filosofinei komunikacijos problematikai skirti kursai įtraukiami į komunikacijos tyrimams skirtas universitetines socialinių ir humanitarinių programas, steigiami komunikacijos filosofijos universitetiniai padaliniai, kuriamos studijų programos. Tarptautinėje komunikacijos tyrimų asociacijoje ICA (*International Communication Association*) veikia komunikacijos filosofijos sekcija, jos leidžiamuose žurnaluose *Journal of Communication*, *Communication Theory* ir kituose nuolat pasirodo straipsnių, skirtų bendrai komunikacijos filosofijos problematikai ir konkrečiai komunikacijos sampratai šiuolaikinėje filosofijoje. Komunikacijos filosofiją esant svarbia tema Europos filosofijoje nurodo tas faktas, jog 2006 m. spalio mėnesį Europos komunikacijos tyrimų ir edukacijos asociacijoje – ECREA (*European Communication Research and Education Association*) buvo įkurta komunikacijos filosofijos sekcija, nuo 2007-ųjų lapkričio pradėjusi rengti kas dvi metus komunikacijos filosofijos konferencijas, o nuo 2009-ųjų vasario leisti išskirtinai komunikacijos filosofijai skirtą žurnalą *Empedocles*.

Ši stiprėjanti komunikacijos filosofijos disciplininė savivoka ir institucinis įsitvirtinimas nurodo į jos gvildenamų problemų aktualumą. Svarbiausioji komunikacijos filosofijos problema, kurią nurodo ir pats krypties pavadinimas, yra komunikacijos samprata. Šiuolaikinėse diskusijose, skirtose šiai problemai, skirtingos komunikacijos

sampratos formuluojamos atsižvelgiant į šiuolaikines komunikacijos teorizavimo praktikas ar „komunikacijos“ sąvokos raidą idėjų istorijos požiūriu. Tačiau nekreipiamas dėmesys į komunikacijos sampratų priklausomybę nuo bendresnių jas pagrindžiančių filosofinių pozicijų, į komunikacijos sampratų sąsajas su epistemologine bei aksiologine problematika. Tad šiame darbe skirtingos komunikacijos sampratos būtent ir analizuojamos atsižvelgiant į jas pagrindžiančias platesnes filosofines pozicijas bei lokalizuojant jas šiuolaikinių socialinių mokslų filosofijos diskusijose.

Iš tokio šiandienei komunikacijos filosofijai ir komunikacijos teorijai nebūdingo požiūrio plaukia ir mokslinis šio darbo naujumas. Disertacijoje siūlomos trys komunikacijos tyrimų prieigos (realistinė interpretacinė ir kritinė), nors ir nėra visiškai naujiena komunikacijos teorijoje ir komunikacijos filosofijoje (plg. Craig 1989; Pietilä 2005), tačiau šių prieigų pagrindimas atitinkamomis komunikacijos sampratomis iki šiol nebuvo nuosekliai pagrįstas. Taip pat nebuvo išsamiai analizuoti šių sampratų tarpusavio santykiai, jų santykis su komunikacijos teorijomis ar su platesniu filosofijos kontekstu.

Problemos ištirtumas. Kaip minėta, komunikacijos samprata – aktuali šiuolaikinės komunikacijos filosofijos ir komunikacijos teorijos problema, dėl kurios aktyviai diskutuojama mokslinėse konferencijose ir šiai temai skirtose publikacijose, tačiau galutinio sutarimo nesama. Šių diskusijų atstovai yra dalytini į dvi grupes: vieni iš jų gina pasirinktąją komunikacijos sampratą, antrieji greta savo ginamos koncepcijos siekia pateikti ir bendrą kontroversijos būklės vertinimą. Pirmojoje autorių grupėje minėtini Jameso W. Carey (2009), Jürgeno Habermaso (1972, 1994, 1995a, 1995b), Stuardo Hallo (1989, 2001), Josepho Pilotta ir Algio Mickūno (1990), Wilburo Schrammo (1972) darbai. Antrojoje grupėje svarbūs Jameso A. Andersono (Anderson 1996; Anderson & Baym 2004), Denniso Mumby (1997), Johno Durhamo Peterso (1986, 2004), Gary Radfordo (2005) ir ypač Roberto T. Craigo (Craig 1999, 2007; Craig & Muller 2007) darbai.

Lietuvoje komunikacijos sampratos analizei skirtų darbų nėra parašyta. Platesnei metodologinei komunikacijos tyrimų problematikai skirtų darbų yra paskelbę Marius Povilas Šaulauskas (2000c, 2003a, 2003b), Arūnas Augustinaitis (1997), Vytautas Michelkevičius (2006). Komunikacijos filosofijos šakos – medijų filosofijos istorinės raidos apžvalgų yra paskelbę Tomas Sodeika (2007, 2009). Savo ruožtu, darbų

lokalizuotinių platesniame komunikacijos filosofijos problematikos lauke, yra paskelbę ir daugiau Lietuvos filosofų: Arvydas Šliogeris (2005a, 2005b), Arūnas Sverdiolas (2006), Nerijus Milerius (2007), Gintautas Mažeikis (2006) bei jau minėtieji M. P. Šaulauskas (2000a, 2000b) ir T. Sodeika (2001, 2004a, 2004b).

Tyrimo tikslai. Pirma, disertacijoje siekiama rekonstruoti šiuolaikinės komunikacijos sampratą komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos priešstatos perspektyvoje.

Antra, atskleisti pagrindinių šiuolaikinėje filosofijoje formuluojamų komunikacijos sampratų genezę, skiriamuosius bruožus, eksplikuoti teorines jų prielaidas bei implikacijas teorinėms komunikacijos studijoms.

Trečia, įvertinti universalesnės/vieningesnės komunikacijos teorijos paieškas šiuolaikiniuose komunikacijos moksluose bei tolimesnes tokios teorijos kūrimo perspektyvas.

Ginami teiginiai. 1. Priešingai nei tvirtina šiuo metu populiarī pozicija, kildinanti filosofinius komunikacijos apmąstymus iš Platono tekstų (Peters 2004; Craig & Muller 2007; Margreiter 2007), filosofinė kontroversija dėl komunikacijos sampratos susiformavo XX a. septintajame–aštuntajame dešimtmetyje komunikacijos teorijai ir komunikacijos filosofijai siekiant suformuoti specifinį komunikacijos tyrimų sąvokinį aparatą ir metodologinius pagrindus.

2. Šiuolaikinės komunikacijos teorijos remiasi viena iš trijų – realistine, interpretacine ar kritine – filosofinių komunikacijos sampratų. Šios sampratos skirtingai nusako komunikacijos metu perteikiamų prasmų pobūdį, jų siuntėjų bei gavėjų, kanalą, kuriuo siunčiami pranešimai, ir komunikacijos efektyvumo vertinimo kriterijus.

A. Pagal realistinę sampratą, komunikacija yra procesas, kurio metu siuntėjas perduoda gavėjui nuo jų abiejų nepriklausomai egzistuojantį pranešimą. Perduodamas pranešimas komunikacijos kanale yra veikiamas jį iškraipantių triukšmų, tad sėkmingos komunikacijos kriterijumi laikomas adekvatus pranešimo supratimas.

B. Pagal interpretacinę sampratą, komunikacija yra pranešimų interpretavimas, kuriuo remdamiesi komunikacinės bendruomenės nariai kuria prasmes. Siuntėjo/gavėjo perskyra nėra svarbi, nes komunikacijoje dalyvauja visa komunikacinė bendruomenė, o

pranešimą iškraipantys triukšmai laikomi sudėtine kanalo dalimi. Sėkmingos komunikacijos atveju judama *hermeneutiniu* ratu: komunikacijos bendruomenė kuria pranešimų prasmę, o prasmės kuria komunikacinę bendruomenę.

C. Pagal kritinę sampratą, komunikacija yra veiksmas, kurio metu kuriamos bendros prasmės bei priešinamasi siekiams šias prasmes pajungti atskirų komunikacijos dalyvių interesams. Komunikacijos dalyviai yra visa komunikacinė bendruomenė, tačiau galią turintys jos nariai yra linkę dominuoti komunikacijos kanale ir primesti likusiai bendruomenei savo prasmes. Komunikacija yra sėkminga tuomet, kai kritinės refleksijos pagalba šie komunikacijos iškraipymai yra demaskuojami ir nuo jų yra emancipuojamasi.

3. Komunikacijos filosofija ir komunikacijos teorija yra demarkuotinos, nes veikia skirtinguose bendrumo/abstraktumo lygmenyse ir, atitinkamai, siekia skirtingų tikslų: komunikacijos filosofija orientuojasi į grynai teorinį komunikacijos principų ir komunikacijos teorijų metodologinių pagrindų formulavimą; gi komunikacijos teorijos, remdamosi tais principais ir empiriniais duomenimis, siekia aiškinti konkrečius komunikacijos atvejus.

Metodas. Darbe naudojami metodai, padedantys atskleisti tiek kiekvienos komunikacijos sampratos unikalumą kitų atžvilgiu, tiek ir kiekvienos iš jų susietumą su platesne filosofine tradicija. Tyrime atliekama lyginamoji sinchroninė ir diachroninė šiuolaikinių komunikacijos sampratų analizė bei jų pagrindinių metodologinių prielaidų rekonstrukcija, pasitelkiant klasikinių ir šiuolaikinių komunikacijos teoretikų ir filosofų naudotus metodus.

Trys svarbiausios šiuolaikinės komunikacijos sampratos rekonstruojamos ir lyginamos remiantis klasikiniu Haroldo Lasswello pasiūlytu komunikacijos procesų tyrimo metodu (vadinamąja *Lasswello formule*), tvirtinančiu, jog komunikaciją charakterizuoja atsakymai į klausimus „kas, ką sako, koku kanalu, kam, kaip efektyviai“ (Lasswell 1972: 84). Pagal šią formulę realistinė, interpretacinė ir kritinė komunikacijos sampratos apibrėžiamos remiantis komunikacijos dalyvių, pranešimų turinio bei prasmės, komunikacijos kanalo ir komunikacijos efektyvumo (sėkmingumo) kriterijais. Nors ir perimta iš realistine komunikacijos samprata grįstos teorijos, *Lasswello formulė*, kaip šiame darbe atliekamo tyrimo metodas, nesiejama su jokia konkrečia komunikacijos

samprata ar su konkrečiais komunikacijos tyrimais, ji netaikoma tuo tikslu, kuriuo buvo suformuluota – kaip patogus būdas aprašyti konkretų komunikacijos aktą. *Lasswello formulė* naudojama ne kaip tiesioginis komunikacijos akto tyrimo metodas, bet kaip euristinė priemonė komunikacijos proceso sudedamiesiems komponentams nusakyti, kaip formuluotė, kurioje nurodomi būtini bet kokios komunikacijos sampratos bruožai – dalyviai, pranešimo prasmė, kanalas ir padariniai.

Skirtingas sampratas pagrindžiančios bendresnės komunikacijos filosofijos pozicijos rekonstruojamos remiantis Jameso A. Andersono (Anderson 1996; Anderson & Baym 2004) pasiūlytais epistemologiniais – jų analitiškumo ir empiriškumo bei fundamentizmo ir refleksyvumo – kriterijais. Platesniame socialinių mokslų filosofijos kontekste šios komunikacijos filosofijos pozicijos lokalizuojamos remiantis jų atitikimu Bryano Fay ir J. Donaldo Moono (Fay & Moon 1994) bei Davido Braybrooke'o (Braybrooke 1987) išskirtoms trimis – natūralistinei, humanistinei/interpretacinei ir kritinei – socialinių mokslų filosofijos prieigoms.

Komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos demarkacija atliekama remiantis Stefano Weberio pasiūlytais keturiais skirtingais komunikacijos teoretizavimo lygmenimis – paradigmu, aukšto abstrakcijos lygmens teoriju, bazinių teorijų ir vidutinio lygmens teorijų (Weber 2003).

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pirmojoje dalyje pristatoma komunikacijos filosofija, skirtingos jos sampratos, pateikiama komunikacijos filosofijos raidos bei joje vykusių diskusijų dėl komunikacijos sampratos istorinė apžvalga. Antrojoje dalyje pateikiama trijų svarbiausiųjų šiuolaikinių komunikacijos sampratų (realistinės, interpretacinės ir kritinės) analizė. Didžiausias dėmesys skiriamas jų filosofinių pagrindų bei *Lasswello formulės* siūlomų komunikacijos proceso sudedamųjų komponentų skirtumų atskleidimui. Trečiojoje dalyje apžvelgiamos šiuolaikinėse komunikacijos teorijose vykstančios vieningesnės/universalesnės komunikacijos teorijos paieškos ir nesėkmės, kylančios iš demarkacijos tarp komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos nebuvimo, analizuojamas asimetriškas komunikacijos filosofijos ir komunikacijos teorijos santykis.

Išvados. Šiuolaikinėje komunikacijos teorijoje ir filosofijoje vykstančios kontroversijos yra grįstos trijų filosofinių komunikacijos sampratų – realistinės, interpretacinės ir kritinės – sandūra. Būtent šiomis trimis filosofinėmis komunikacijos sampratomis remiasi šiandienų komunikacijos teorijų metodologijos ir koncepciniai aparatai. Disertacijoje ištyrus šių sampratų genezę, tarpusavio santykį bei filosofinių komunikacijos sampratų (o kartu ir pačios komunikacijos filosofijos) santykį su komunikacijos teorijomis, padarytos tokios išvados:

1. Su komunikacijos problematika susijusios filosofinės diskusijos kilo ne iš dar nuo Antikos ateinančios filosofinio domėjimosi komunikacijos problematika tradicijos (tokios tradicijos egzistavimas neturi pakankamai pagrindžiančių argumentų), o iš XIX–XX a. sandūroje Vakarų visuomenėse vykusią industrializacijos ir urbanizacijos procesų ir juos lydėjusio socialinių mokslų susiformavimo ir įsitvirtinimo bei komunikacijos priemonių (telegrafo, radijo ir t. t.) plėtros bei socialinių ir humanitarinių mokslų siekio šią plėtrą analizuoti.

2. Šiuolaikinėje kontroversijoje dalyvaujančios trys komunikacijos sampratos skirtingai nusako komunikacijos metu perteikiamų prasmų pobūdį, jų siuntėjų bei gavėjų, kanalą, kuriuo siunčiami pranešimai, ir komunikacijos efektyvumo vertinimo kriterijus. Pagrindinis jas atskiriantis bruožas, lemiantis visus likusius skirtumus, faktiškai yra komunikacijos metu perteikiamos prasmės koncepcija.

A. Realistinėje komunikacijos sampratoje nepriklausomai nuo komunikacijos dalyvių egzistuojanti prasmė lemia jos perdavimą iš siuntėjo gavėjui ir kanalo su komunikaciją iškraipiančiais trukdžiais bei sėkmingo atkodavimo, kaip efektyvios komunikacijos, supratimą.

B. Interpretacinėje – prasmės priklausymas nuo komunikuojančios bendruomenės interpretacijos lemia pastarosios buvimą svarbiausiu komunikacijos veikėju, komunikacijos įtakos bendruomenės kūrimui bei interpretavimo tradicijos, kaip kanalo, supratimą.

C. Kritinėje komunikacijos sampratoje konstatuojamas kai kurių komunikacijos dalyvių siekis pajungti komunikacijos prasmes savo interesams lemia normatyvinius-emancipacinius šios sampratos siekius: atkurti komunikacinės bendruomenės narių lygybę bei įtvirtinti demokratišką naudojimąsi komunikacijos kanalais.

3. Komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos santykis yra asimetriškas: komunikacijos filosofijos koncepcijos lemia komunikacijos teorijų metodologiją ir konceptualinį aparatą. Analizuojant šiuolaikiniuose komunikacijos moksluose vykstančias universalios komunikacijos teorijos paieškas aiškėja, jog konceptualizuoti universalius komunikacijos principus gali tik į bendrųjų pagrindų paieškas orientuota komunikacijos filosofija, o ne į empirinę komunikacijos atvejų analizę nukreiptos komunikacijos teorijos ar metateorijos. Savo ruožtu komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos nedemarkavimas eklektizuoja pirmosios metodologiją ir sąvokinį aparatą, supainiojant pamatines filosofines nuostatas su iš empirinių tyrimų sekančiomis generalizacijomis.

4. Bendroji komunikacijos teorija, kaip vieningas komunikacijos mokslų pagrindas, yra negalima. Tokia teorija, vienydama skirtingus komunikacijos mokslus, visuomet remiasi viena kuria konkrečia šių mokslų objekto – komunikacijos – samprata. Tačiau vienijimas vienos iš sampratų pagrindų relevantiškai neįtraukia į tokią universalesnę komunikacijos teoriją alternatyviomis sampratomis grįstų prieigų.

Disertacijos tema publikuoti straipsniai:

1. „Komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos asimetrija“. *Problemos*, 2008, nr. 74, p. 141-149. ISSN 1392-1126.
2. „Dvi Roberto T. Craigo pragmatinės komunikacijos metateorijos problemos“. *Problemos*, 2009, nr. 75, p. 85-93. ISSN 1392-1126.
3. „Komunikacijos samprata šiuolaikinėje filosofijoje. Istoriografinė apžvalga“, leidinyje M.P. Šaulauskas ir S. Vaškevičienė (sud.) „VU doktorantūros studijos Ekonomikos fakultete ir TSPMI. Metodinė studija“, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p 190-196.

Pranešimai konferencijose:

1. „Media + Philosophy = ?“, VU ir EHU filosofijos doktorantų ir magistrantų konferencijoje „Why Do We Need Philosophy Today?“, VU, Vilniuje, 2006.01.20.
2. „Ar komunikacijos mokslai taps mokslu?“, konferencijoje „Mokslo vaizdiniai dabarties filosofijoje“, VU, Vilniuje, 2008.05.09.
3. „Komunikacijos mokslai?“, konferencijoje „Lietuvos socialinių mokslų forumas 2008“, Molėtuose, 2008.05.24.
4. „Ar technologinė komunikacijos samprata bus suformuluota vokiškai?“, tarptautinėje konferencijoje „Kultūra ir medijos: lokalus ir globalus aspektai“, VU, Vilniuje, 2009.05.22.
5. „Kritinės prieigos socialiniuose moksluose pagrindimo problema“, konferencijoje „Lietuvos socialinių mokslų forumas 2009“, Molėtuose, 2009.05.24.

Kęstutis Kirtiklis

el. pařtas: keřtas_kirtiklis@yahoo.com

Iřsilavinimas:

1986-1997: Klaipėdos „Vėtrungė“ vidurinė mokykla.

1997-1999: studijos Katalikų teologijos fakultete (katalikų teologija) Vytauto Didžiojo universitete, Kaune.

1999-2003 m. bakalauro studijos Filosofijos fakultete (filosofija) Vilniaus universitete. Filosofijos bakalauro diplomas nr. 0311346.

2003-2005 m. magistro studijos Filosofijos fakultete (filosofija) Vilniaus universitete. Filosofijos magistro diplomas nr. 0343117.

Nuo 2005.10.01 doktorantūros studijos Vilniaus universitete, Filosofijos istorijos ir logikos katedroje.

Pedagoginio darbo patirtis:

Logikos kursas Vilniaus Universiteto dieninio (Filologijos fakultete - 2005/2006 m.m. PS; Ekonomikos fakultete - 2006/2007 m.m. RS, 2007/2008 m.m. RS; Istorijos fakultete - 2007/2008 m.m. RS) ir neakivaizdinio (Ekonomikos fakultete – 2006/2007 m.m. RS; Istorijos fakultete - 2007/2008 m.m. RS) skyriaus studentams.